

Ny svensk biostatistisk lärobok

Niklas Hammar, Gunnar Persson. **Grunderna i biostatistik**. 157 sidor. Lund: Studentlitteratur, 1995. Pris ca 300 kr. ISBN 91-44-49771-7.

Recensent: professor Adam Taube, statistiska institutet, Uppsala universitet.

Att skriva en elementär lärobok i statistik aktualiserar svåra val om vilka metoder som bör inkluderas och hur mycket av den bakomliggande teorin som skall presenteras. Föreligger dessutom ambitionen att framställningen skall kunna användas av studenter med blygsamma matematik-kunskaper så blir det ännu svårare. På det hela taget har väl Hammar och Persson klarat dessa svårigheter och åstadkommit en lärobok som säkerligen fungerat för deras speciella syften när de givit kurser i elementär statistik.

I andra kapitlets begränsade presentation av sannolikhet-kalkylens grundbegrepp har författarna valt att inte ens ta upp begreppet betingade sannolikheter. Måhända är det att gå lite väl långt, för då är det inte lätt att förklara vad som avses med »oberoende händelser», även om läsaren givetvis kan lära sig »räknereglerna».

Experimentella situationer saknas

Författarnas epidemiologiska engagemang (den ene vid Institutet för miljömedicin, KI, och den andre vid Epidemiologiska enheten, Samhällsmedicinska Divisionen Norr) tycks ha styrt såväl urval av beskrivna metoder (»Analys av incidenstal», »Analys av data från fall-kontrollstudier», »Stratifierad analys») som urvalet av övningsexempel i boken. Den innehåller ingenting om situationer där en biologisk/medicinsk forskare gör ett experiment på råttor eller om kliniska prövningar där skilda behandlingsalternativ randomiserats till olika patienter. Begreppet randomisering förekommer över huvud taget inte i boken. Däremot nämns något om sampling och begreppet »obundet slumpmässigt urval» som råkat få en presentation som inte är korrekt: »Ofta utformar man stickprovet så att alla medlemmar i populationen har lika stor chans att bli utvalda.» Detta är

NYA BÖCKER

en karakteristik som även gäller för vissa andra samplings-förfaranden, t ex proportionellt stratifierat urval.

Inga planeringsaspekter

Hammar och Persson skriver i förordet att »Med biostatistik menar vi metoder för statistisk analys inom medicin och biologi». Det är alltså den statistiska analysen som presenteras – hur man räknar. Däremot finner man ingenting om de viktiga planeringsaspekterna. Så t ex redovisas hur ett parat t-test går till, och man får veta att »parvisa observationer är vanliga i medicinska undersökningar» och att t ex upprepade mätningar på en och samma individ inte ger oberoende observationer.

Hade det inte varit värt att berätta något om att spridningen för medelvärdet av parvisa differenser kan bli mycket mindre än spridningen för skillnaden mellan medelvärdena från två oberoende stickprov? Detta kan ge inspiration till att man på planeringsstadiet medvetet ser till att skapa parvisa observationer.

Modernt synsätt?

Det viktiga begreppet samplingsfördelning får en god presentation men borde faktiskt även ha försetts med en grafisk illustration. Vad gäller statistisk inferens påpekas i förordet att synen på statistisk analys inom det medicinska området gradvis ändrats och att analysen allt mindre kommit att inriktas på signifikanstest. Det har alltså varit författarnas uttalade ambition att skriva en bok utifrån ett modernt synsätt, och man redovisar inte bara

signifikanstesten utan även hur konfidensintervall skall beräknas.

Huruvida detta verkligen avspeglar ett modernare synsätt kan väl ifrågasättas – någon mer engagerad diskussion om fördelarna med intervall framför teststjärnor och p-värden hittar man inte. Det poängteras med rätta att ett resultat kan bli statistiskt signifikant utan att för den skull vara vetenskapligt betydelsefullt, men det ordas tyvärr ingenting om tolkningen när statistisk signifikans inte uppnås.

Lämplig för vissa kurser

Presentationen av olika analysmetoder är enkel, språket lättförståeligt och övnings-exemplen illustrativa. Boken kommer säkerligen till användning i många kurser i elementär statistik där man inte tar upp data från mer experimentella situationer. •

Bra bok om blodgaser, elektrolyter och hemoglobin

Johan Kofstad. **Blodgasser, elektrolytter och hemoglobin. Metode og klinikk**. 163 sidor. Oslo: Tano, 1995. ISBN 82-518-3390-6.

Recensent: docent Lasse Larsson, avdelningen för klinisk kemi, Universitetssjukhuset, Linköping.

Överläkaren Johan Kofstad från avdelningen för klinisk kemi vid Rikshospitalet i Oslo har författat en grundläggande bok i ämnet syra-bas, blodgaser och elektrolyter. Detta område har alltid varit svårbegripligt för såväl medicinarstudenter som olika specialister. Idag är det ett område där den teknologiska utvecklingen inneburit att små sk patientnära instrument dykt upp på marknaden och ökat möjligheten till snabba svar.

Detta innebär att decentraliserade instrument, med inte bara syra-bas- och blodgasparametrar utan även breda elektrolytortiment, t ex Na, K,

Ca²⁺, Mg²⁺, laktat och glukos, fått en ökad spridning utanför de klinisk-kemiska avdelningarna. Kvalitetssäkring av dessa system har därmed blivit ett högst påtagligt och icke helt lättlost problem. Det faktum att våra intensivvårdsavdelningar idag behandlar både flera och sjukare patienter ökar betydelsen av goda kunskaper inom området och av pålitliga analysvar. Johan Kofstads bok kommer i rätt tid och kan därför bli det värdefulla kompetensutvecklingsinstrument som författaren avsett.

Kort men innehållsrik

Boken är relativt kort och omfattar drygt 150 sidor uppdelade på 15 kapitel. Dessa kapitel blir givetvis ibland mycket komprimerade, men boken är försedd med relevanta referenser, varför en fördjupning blir lätt att uppnå. Den har en lättläst typografi med illustrationer som är enkla och tydliga.

För den som behöver uppdatera sina historiska kunskaper finns ett välskrivet inledande kapitel. Därefter följer korta och koncisa genomgångar av grundläggande fakta om t ex gaslagar, syra-baskemi, syrgastransport och elektrolyter. Kapitlet om O₂- och CO₂-transport har speciellt tydliga och pedagogiska illustrationer. De viktiga och ibland i klinisk verksamhet försummade preanalytiska förhållandena, provtyp, provtagningsmaterial, antikoagulantia samt provtagning och provhantering gås noga igenom. I detta kapitel diskuteras också fördelar och nackdelar med den noninvasiva pulsoximimetri-tekniken.

I bokens mitt presenteras och diskuteras syra-bas, blodgas och elektrolytanalysatorernas mätprinciper, varefter idag på marknaden existerande instrument/instrumentleverantörer presenteras. Här saknas dock de riktigt små syra-bas- och blodgasinstrumenten. De för klinisk kvalitet viktiga processerna med kalibrering och kvalitetskontroll och de väl kända problemen med kontrollmaterial (vatten och proteinbaserade) belyses väl.

I de moderna pH/blodgas- och oximetriinstrumenten mäts inte bara en mängd parametrar utan kan även mer än tjugo parametrar beräknas. Bakom dessa ligger komplicerade beräkningar. Den kliniska användningen av flera av dessa är långt ifrån klar, och de diskuteras icke vidare i boken. Kofstads presentation innehåller

ler även pedagogiska kapitel om de konventionella syra-basrubbingarna, t ex metabolisk acidosis, illustrerade med fallbeskrivningar. Bra sådana finns även för blodgas- och elektrolytrubbningar.

Minilexikon för basterminologi

Kofstad har speciellt intresserat sig för temperaturkorrektion inom syra-bas- och blodgasområdet, och i ett av bokens sista kapitel ger han en välskriven skildring av denna problematik.

Därefter avslutas boken med författarens synpunkter på fördelar och nackdelar med decentraliserad blodgas och elektrolytanalys samt med ett utmärkt appendix innehållande ett minilexikon för basterminologi inom ämnet.

Kofstads bok är skriven på norska, men är lättläst och författaren har nått sin målsättning att presentera en grundläggande bok inom området syra-bas, blodgaser och elektrolyter som kan rekommenderas speciellt för läkare och biomedicinska analytiker men även sjuksköterskor under utbildning. •

Inga nyheter om carotiskirurgi

Julian E Bailes, Robert F Spetzler, eds. **Microsurgical carotid endarterectomy**. 206 sidor. Philadelphia–New York: Lippincott-Raven, 1996. Pris \$ 115. ISBN 0-7817-0149-X.

Recensent: professor David Bergqvist, institutionen för kirurgi, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

Denna bok om carotiskirurgi av 17 författare har redigerats av två amerikanska neurokirurger: Julian Bailes och Robert Spetzler. Som läsare undrar man givetvis vilka nyheter som skall presenteras eller vilken vinkling författarna skall anlägga som inte redan finns i den kärnkirurgiska litteraturen.

Bra illustrationer

I bokens tio kapitel presenteras carotisrelaterade problem alltifrån epidemiologi till diagnostiska metoder, operationsteknik och resultat av olika modifieringar. Det som står i boken är mestadels korrekt, och illustrationsmaterialet är i stort sett bra eller mycket bra.

En del av innehållets upp-

läggning kan diskuteras. Så har magnetisk resonansangiografi ett eget kapitel som en etablerad preoperativ utredningsteknik, vilket det knappast är. Duplexundersökning tas upp som en del under rubriken »Advances in intervention», trots att många opererar på duplexfynd utan angiografi idag, inte minst i USA.

För mycket om venös tromboemboliprofylax

Trots mitt eget personliga intresse för profylax mot venös tromboembolism tycker jag att bokens en och en halv sida blir för mycket, eftersom carotiskirurgi knappast kan jämföras med neurokirurgiska ingrepp ur risksynvinkel, vilket författarna gör. Den specifika informationen om problemet i samband med carotiskirurgi är obefintlig.

Europeiska referenser saknas

Jag har två principiella invändningar mot boken. Den första gäller litteratururvalet, där sällan europeiska studier refereras när olika problem diskuteras. Detta gäller också i de fall där man skulle kunna hänvisa till bra randomiserade europeiska studier vad gäller t ex »patch»-problemet, effekten av ASA eller warfarin postoperativt, lokalbedövningens roll osv.

European carotid surgery trial (ECST) nämns vid flera tillfällen men alltid efter North american symptomatic carotid endarterectomy trial (NASCET), och den europeiska studien ges avsevärt mindre utrymme eller nämns endast i förbigående. Eller vad sägs om formuleringen »Recent cooperative studies, particularly the North American Symptomatic Carotid Endarterectomy Trial (NASCET), Veteran Affairs (VA) and European reports, have further defined the role of this procedure . . .»?

Principiella invändningar

Den andra principiella invändningen är mot att man ger sig ut för att presentera en mikrokirurgisk teknik som skulle ha givit bättre resultat än andra modifieringar (tekniska och andra) som har gjort carotiskirurgin till den säkra behandlingsmetod den är idag.

Förutom att operationsmik-

roskop med upp till tolv gånger förstoring används under den avslutande delen av endartektomin används också under slutningen av artäriotomin barbiturat för cerebral protektion och EEG-övervakning. Man hävdar i förordet att metoden leder till »fewer postoperative complications», och i en liten serie har man förvisso bra resultat.

Den postoperativa komplikation som är av intresse i den här diskussionen är permanent neurologiskt bortfall, vilket är multifaktoriellt med flera orsaker och därför svåranalyserat. Om man utgår från Swedvascs siffra på slaganfall efter carotiskirurgi (1,6 procent) och i en randomiserad studie avser att påvisa en halvering av denna frekvens med den nya mikrovaskulära metoden, skulle åtminstone 4 000 patienter behövas per grupp (i Sverige görs ca 500 carotisoperationer per år).

Enligt mitt förmenande tillför den här boken knappast någon ny och väsentlig kunskap vad gäller carotiskirurgi. •

Allt för specialiserat om vulvasjukdomar

Carsten Sand Petersen, Kaare Weismann, Henrik Klem Thomsen. **Skin diseases of the vulva**. 259 sidor. Köpenhamn–Århus–Odense: FADL Publishers, 1995. Pris 228 dkr. ISBN 87-7749-154-8.

Recensent: biträdande överläkare Elisabet Nylander Lundqvist, hud- och STD-kliniken, Norrlands universitetssjukhus, Umeå.

»Skin diseases of the vulva» är en bok med stora och goda ambitioner att täcka in hela det aktuella området, vilket är mycket stort. Det gör detta till en bok för superspecialisten med specialintresse och inte för den tänkta läsekretsen (allmänläkare, gynekologer, venerologer, dermatologer).

För mycket om sällsyntheter

Ovanliga sjukdomar har getts minst lika mycket utrym-

me som de vanliga. Först bör man utesluta de »vanliga» åkommorna innan man ger sig in på speciell provtagning. Anamnesen av vulvapatienter är, enligt vår erfarenhet, inte heller så tidskrävande som författaren påstår. Den vane klinikern kan rikta sin anamnes, och varken i denna eller i den följande undersökningen bör man primärt leta efter det sällsynta. De odlingar som föreslås är inte relevanta för våra förhållanden, eftersom de är alldeles för omfattande. Då boken är tänkt för en vidare läsekrets borde typfallen behandlas ingående, inte alla sällsyntheterna.

Differentialdiagnoser saknas

Avsnitten om histopatologi är bra, men inga differentialdiagnoser diskuteras. De är något kortfattade, vilket räcker för klinikern men för patologen endast tjänar som en orientering. Det finns en del som känns litet föråldrat, t ex vulvodyniavsnittet som verkar »tio år för gammalt», och beskrivningen av de kliniska fynden är helt främmande för oss.

Lämplig referensbok

Sammanfattningsvis är denna bok mycket omfattande. Den tar upp en mångfald av diagnoser, vilket gör att den kan användas som uppslagsbok och ge vägledning vid komplicerad diagnostik. Med hänvisning till ovanstående bör man dock ha en del förkunskaper för att dra nytta av den. Som referensbok på en vulvammottagning passar den bra. För kolleger med ett mera måttligt intresse av området finns andra, tidigare utgivna verk, som väl fyller kraven. •

Vad kostar boken?

Det händer att den uppgift om bokpriset som Läkartidningen uppger i recensionen inte stämmer med det pris bokhandeln begär.

Vi har successivt övergått till att ange priset i utgivarlandets valuta, eftersom många faktorer gör att ett omräknat pris lätt blir missvisande. Valutakursen kan variera, bokhandelsomkostnader likaså.

Vi vill ge våra läsare rådet att kontrollera priset med bokhandeln innan boken beställs. Det händer att kostnaden för en bok blir upp till dubbelt så stor som en direkt omräkning efter valutakursen antyder.